

אנאקוזטיביות ומבנה השייכות הדאטיבית

זיו פלוטניק¹, איה מלצר-אשר², וטל סילוני^{1,2*}

¹החוג לבלשנות, ²ביה"ס סגול למדעי הוח, אוניברסיטת תל אביב

מבנה השייכות הדאטיבית משמש כמבדק לאנאקוזטיביות בעברית (Borer & Grodzinsky, 1986). ואולם Gafter (2014) מטיל ספק במהימנות המבדק, ומציע הסבר חלופי לתפוצת המבנה, המבוסס על בולטות בשתי סקאלות: חיות ויידוע. במחקר זה, הרצנו שלושה ניסויי דירוגי טבעיות על מנת לבחון את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה השייכות הדאטיבית. עיצוב הניסויים שלט בגורמים מתערבים כגון חיות, יידוע, בחירה לקסיקלית, וסבירות סמנטית. התוצאות מראות שגם כאשר החיות והיידוע זהים, שייכות דאטיבית נשפטת כטבעית יותר באופן מובהק עם פעלים אנאקוזטיביים מאשר עם פעלים אנארגטיביים, כולל רפלקסיביים ופעלי אמישן. אנחנו מסיקים שפעלים אנאקוזטיביים מניבים מבנה שייכות דאטיבית דקדוקי, בעוד שהאנארגטיביים בלתי דקדוקיים במבנה זה, ומציעים הסבר מבני לנתונים אלו.

1. מבוא

על פי היפותזת האנאקוזטיביות, פעלים עומדים מתחלקים לשני סוגים: פעלים אנארגטיביים ופעלים אנאקוזטיביים. האנאקוזטיביים משבצים את הנושא שלהם בתוך הצירוף הפעלי, בעמדת המשלים של הפועל, ועל כן, הנושא שלהם מכונה ארגומנט פנימי. לעומתם, אנארגטיביים משבצים את הנושא בעמדה גבוהה יותר (ראו דוגמה להלן), והנושא שלהם מכונה ארגומנט חיצוני (Perlmutter, 1978; Burzio, 1986). עמדת הנושא השונה מסומנת ב-(1) (אנאקוזטיב) ו-(1) (אנארגטיב) באמצעות עקב (t_k).

(1) א. [הכד k נפל t_k].

ב. [הילד k פיהק t_k].

סיווג הפעלים לשתי הקבוצות בשפות שונות משקף עקביות שאינה יכולה להיות מקרית (Levin & Rappaport-Hovav, 1995), ומציע לפיכך שהתופעה אוניברסלית.¹ בנוסף, בשפות שונות אנאקוזטיביים מפגינים מאפיינים שונים מאנארגטיביים (למשל, באיטלקית Burzio, 1986, בצרפתית, Reinhart & Siloni, 2004, וברוסית, Kim & Siloni, 2021). מאפיינים אלה משמשים כמבדקים לזיהוי וסיווג פעלים עומדים לשתי קטגוריות אלו. ביחס לעברית, שני הבדלים עיקריים בין אנאקוזטיביים לאנארגטיביים מוזכרים בספרות הבלשנית.

* על הערותיהם המועילות, תודות לקוראת האנונימית של שפה ומוח, לנעמה פרידמן ולמשתתפים בקולוקוויים הבינתחומי לחקר השפה (אוניברסיטת תל אביב, נובמבר 2021), בסדנת תחביר II (אוניברסיטת תל אביב, יולי 2022) ובכנס IATL 37 (האוניברסיטה העברית, אוקטובר 2022).

¹ יש הטוענים כי התופעה הדרגתית, וכי יחסי הגומלין בין השלמיות (telicity) לפעלנות (agentivity) משפיעים על החלוקה התחבירית לאנאקוזטיביים ואנארגטיביים (Sorace, 2000, 2004). לא נפתח כאן כיוון מחקר זה.

ראשית, בעוד שסדר המילים הבסיסי בעברית הוא נושא-פועל(-מושא), אנאקוזטיביים (א2) מאפשרים סדר פועל-נושא, ספציפית, סדר פועל-נושא ללא אלמנט מתערב בין הפועל לנושא וללא אלמנט בראש הפסוקית (באנגלית הסדר מכונה strict or untriggered verb-subject order, Meltzer-Asscher & Siloni, 2012; Siloni, 2012). אנארגטיביים (ב2) אינם מאפשרים סדר זה. הברדל זה נובע מההבדל בעמדת הבסיס של הנושא. כשהנושא משובץ בעמדת המשלים, כמו במקרה של פועל אנאקוזטיבי (ובאופן דומה גם עם פעלים סבילים), הוא יכול להשאיר במקום, ובכך לייצר סדר פועל-נושא. באנארגטיביים, שמשבצים את הנושא בעמדה גבוהה יותר (כאמור לעיל), הפועל לא יופיע לפני הנושא גם כשהנושא נשאר בעמדתו הבסיסית.

(2) א. נפל הכד.

ב. *פיהק הילד.

שנית, על פי Borer & Grodzinsky (1986) ומחקרים נוספים בהמשך, אנאקוזטיביים, אך לא אנארגטיביים, מאפשרים מבנה שייכות דאטיבית (ש"ד). בפרק הבא, נדון בש"ד בפירוט.

1.1. מבנה השייכות הדאטיבית בעברית

מבנה הש"ד בעברית מודגם ב-(א3). דוברי עברית מבינים משפט זה כך שהרובוט (שם העצם המשוך, מסומן בקו תחתון) הוא של יוסי (בעל הקניין, מודגש), שייך לו או בבעלותו, במובן כלשהו. באופן כללי יותר, משפטים עם מבנה ש"ד מתארים קניין או שייכות במובן הרחב של המילה, כלומר המבנה יכול להורות על יחסי בעלות, חזקה זמנית, יצירה וכו' בין הצירוף הדאטיבי לבין הצירוף השמני המשוויך לו. בנוסף, נטען כי בעל הקניין הדאטיבי מושפע במידת מה מהארוע שהפועל מורה עליו, בניגוד לבעל הקניין המיוצר בתוך הצירוף השמני ומשובץ עם מילת השייכות "של" (כמו ב-ב3) (Berman, 1982; Landau, 1999).

(3) א. דני הפיל ליוסי את הרובוט.

ב. דני הפיל את הרובוט של יוסי.

על-פי Borer & Grodzinsky (1986), במבנה הש"ד שם העצם המשוויך חייב להיות משובץ בתוך הצירוף הפעלי: הוא יכול להופיע כמושא ישיר (א4), משועבד בצירוף יחס הנמצא בתוך הצירוף הפועלי (ב4), כנושא של פועל סביל (ג4), וכנושא של פועל אנאקוזטיבי (ד4). בניגוד לנושא של פועל אנאקוזטיבי, הנושא של פועל אנארגטיבי אינו יכול להיות משוויך לבעל קניין במבנה ש"ד (ה4). ניגוד זה מחזק את הטענה שפעלים עומדים משבצים את הנושא בעמדת המשלים שלהם רק אם הם אנאקוזטיביים. לפי בורר וגרוזינסקי, בעל הקניין הדאטיבי חייב לעשות סי-קומנד (c-command) לצירוף המשוויך או לעקב שלו.³ כשהפועל אנאקוזטיבי, בעל הקניין הדאטיבי עושה c-קומנד לנושא,

² סדר פועל נושא אפשרי גם עם פעלים אנארגטיביים כאשר הפסוקית מכילה (i) אלמנט מתערב בין הפועל לנושא (Siloni, 2012; Meltzer-Asscher & Siloni, 2012; Brandel & Siloni, in press), או (ii) צירוף בתחילת הפסוקית, צירוף המכונה 'טריגר' (Borer, 1995; Shlonsky & Doron, 1992).

³ סי-קומנד (c-command) הוא יחס מבני בין שני צמתים במבנה תחבירי. צומת א' עושה סי-קומנד לצומת ב' אם ורק אם: (א) צומת א' אינו שולט בצומת ב' וצומת ב' אינו שולט בצומת א'. (ב) הצומת המסתעף הראשון ששולט בצומת א' שולט גם בצומת ב'.

המיוצר בעמדת המשלים, אך כשהפועל אנארגטיבי, הנושא מיוצר בעמדה גבוהה שעליה בעל הקניין לא עושה סי-קומנד.

(4) א. דני הפיל ליוסי את הרובוט.

ב. דני נרדם ליוסי בכיסא.

ג. הרובוט תוקן לדני.

ד. הרובוט נשבר ליוסי.

ה. *הרובוט נשכב ליוסי.

מבדקי הש"ד וסדר פועל-נושא מסווגים את קבוצת הפעלים העומדים בעברית לאותן שתי תתי-קבוצות, קבוצת האנאקוטיביים וקבוצת האנארגטיביים. הסיווג המקביל על פי המבדקים מעניק אישור להיפוזת האנאקוטיביות. אך, ישנם סייגים לשימוש בכל אחת מהתופעות האלו כמבדק אנאקוטיביות (או אנארגטיביות). לדיון בסייגים על השימוש בסדר פועל-נושא כמבדק, ראו הערת שוליים 2 וכן Meltzer-Asscher & Siloni (2012). להלן נפרט את הסייגים (ההנחיות) לשימוש במבדק הש"ד כדי שיוזה נכונה את סוג הפועל (אנאקוטיבי או אנארגטיבי) ולא יניב משפט (בלתי-)דקדוקי מסיבות שאינן רלוונטיות.

ראשית, הצירוף המשוויך אינו יכול להיות שם פרטי, שכן זה נוטה לא לאפשר בעלי קניין (Meltzer-Asscher & Siloni, 2012). דרישה זאת חופפת במידה רבה לסייג נוסף: מגבלת האנושיות – לרוב הצירוף המשוויך לא יכול להיות אנושי, כיוון שבני אדם נוטים לא להיות שייכים לאחרים. מגבלת האנושיות מזכירה את הכללת החיות הנידונה בידי Gafter (2014) וכן Linzen (2014). מחקריהם של גפטר ולינזן מראים שבמבנה הש"ד הצירוף המשוויך נוטה להיות דומם, ובעל הקניין חי שכן לדוממים אין בדרך כלל קניין. נזכיר שדפוס זה טיפוסי גם למבני שייכות אחרים. הדפוס נצפה גם בפעלים דו-יוצאים המביעים העברת קניין, כמו "לתת": המושא הישיר שלהם נוטה להיות דומם והיעד חי (Mishani-Uval & Siloni, 2017; Rappaport Hovav & Levin, 2008). מכל מקום, על מנת להבטיח מבדק ש"ד אמין, יש להימנע ממשפטים שבהם הצירוף המשוויך אנושי או בעל הקניין דומם.

מגבלה נוספת על השימוש בש"ד כמבדק לאנאקוטיביות נוגעת לצורתו של בעל הקניין (Meltzer-Asscher & Siloni, 2012). אין להשתמש בבעל קניין שהוא כינוי גוף, וזאת על אף שבדיבור ספונטני מבנה הש"ד דווקא נפוץ ביותר עם כינוי גוף (למשל, 'הרובוט נשבר לה'). הסיבה למגבלה הזאת היא שכינוי גוף דאטיביים מאפשרים קריאים נוספים, שאינם מביעים שייכות. כך, ב-(א5), כינוי הגוף הוא הדאטיב האתי, שאינו מביע קניין או שייכות, אלא השפעה כלשהי שיש לאירוע המתואר על הישות שעליה כינוי הגוף מצביע (במשפט (א5) לא מובעת כלל שייכות). ב-(ב5), כינוי הגוף הדאטיבי הוא מה שנקרא דאטיב רפלקסיבי, כלומר, דאטיב שחולק הוראה עם הנושא, ומביע את הנאת הנושא מהאירוע המתואר. אף אחד משני הדאטיבים האלו אינו מצריך ארגומנט פנימי.⁴

⁴ קוראת מעירה כי בהקשר מתאים, משפטים עם צירוף דאטיבי המכיל שם פרטי (ולא כינוי גוף) יכולים להניב קרי אתי, למשל (א):
(א) יוסי הרצה הרצאה משעממת ודני ממש נרדם ליוסי בכיסא הנוח של הכנס.
נשים לב שהקרי אינו אפשרי אם משמיטים את "בכיסא הנוח של הכנס":
(ב) *יוסי הרצה הרצאה משעממת ודני ממש נרדם ליוסי.

- (5) א. מה הם מטיילים לי כל הזמן במזרח הרחוק?
 ב. דני מטייל לו במזרח הרחוק.

לכסוף, שם העצם המשוויך לא יהיה שם עצם בלתי ניתן להזרה (inalienable), כלומר, שם עצם ששייכותו אינה ניתנת להעברה, כגון איבר גוף. (Siloni (2012 מבחינה שנושא שהוא שם בלתי ניתן להזרה מאפשר בעל קניין דאטיבי בין אם הוא ארגומנט פנימי ובין אם הוא ארגומנט חיצוני. דוגמה (6) כוללת פועל המסוגל כאנארגטיבי (Levin & Rappaport-Hovav, 1995) עם נושא שהוא שם שאינו ניתן להזרה. כיוון שהפועל אנארגטיבי, סדר פועל-נושא בלתי אפשרי (6א). לעומת זאת, מבנה השייכות אפשרי, כפי שמראה (6ב). במאמר זה לא נעסוק במבנים בלתי ניתנים להזרה, ונותיר זאת למחקרי המשך.

- (6) א. *נצצו העיניים של דינה.
 ב. העיניים נצצו לדינה.

בהינתן סייגים אלו, מבדק הש"ד נראה אמין. הוא מאפשר קרי שייכות עם פועל אנאקוזטיבי, אבל לא עם פועל אנארגטיבי. אך ההכללה הזאת – הכללת האנאקוזטיביות – לא נבחנה באופן ניסויי. הניסוי היחיד שבוצע בנוגע למבנה הש"ד דווח על ידי (Gaftner (2014. גפטר מציע לתאר את תפוצת הש"ד בעזרת שתי סקאלות של בולטות: סקאלת החיות (כפי שהוזכר בקצרה לעיל) וסקאלת היידוע, ובוחר את השפעתן של שתי סקאלות אלו. גפטר אומנם מטיל ספק בהכללת האנאקוזטיביות, אבל הניסוי שערך לא עוצב כדי לבחון אותה באופן ישיר. הממצאים של גפטר, כפי שהוא עצמו מציין, מותירים את שאלת הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה הש"ד ללא מענה. בפרק הבא נדון בהצעה של גפטר, בדוגמאות שהוא מביא ובניסוי שערך.

1.2. הצעת הבולטות

גפטר מטיל ספק בהכללת האנאקוזטיביות, ומציע במקומה שהגורם המרכזי בקבילותו של מבנה הש"ד הוא בולטות. גפטר דן בשני צירי בולטות: חיות ויידוע, ומציע את ההכללה הבאה:

- (7) מבנה הש"ד קביל יותר ככל שבעל הקניין בולט יותר בהשוואה לעצם המשוויך (על סקאלות בולטות שונות: חיות ויידוע).

גפטר מביא דוגמאות מקורפוס אינטרנטי המערערות (לטענתו) את הכללת האנאקוזטיביות. הדוגמאות כולן כוללות פועל אנארגטיבי במבנה שייכות דאטיבי. בנוסף, הוא מדווח על ניסוי שערך, שתוצאותיו תומכות בהכללת הבולטות. תחילה נדון בדוגמאות של גפטר, ולאחר מכן נפנה לניסוי.

נראה, אם כך, שעל אף שהכיסא שייך לכנס, הדאטיב "ליוסי" דורש אלמנט שאליו יכול להיות לו קשר כלשהו של בעלות זמנית או אחריות במובן החלש של המילה. כפי שהוזכר במבוא, במבנה הש"ד הדאטיב מושפע מהאירוע המובע במשפט, בדומה לדאטיב האתי. על כן, קשה לעיתים להבחין ביניהם.

דוגמאות נגד ?

כמצוין לעיל, גפטר מספק דוגמאות מקורפוס אינטרנטי המכילות פועל אנארגטיבי ומבנה שנראה כמבנה ש"ד. כמו שנראה להלן, כל אחת מהדוגמאות שגפטר מציג כדוגמת נגד להכללת האנאקוטיביות מפרה למעשה את אחד הסייגים המוצגים בפרק 1.1, שזוהו באופן בלתי תלוי (למשל, ב-Meltzer-Asscher & Siloni, 2012). להלן נציג את דוגמאות הנגד שהביא גפטר, ונסביר מדוע הן אינן מאתגרות את הכללת האנאקוטיביות.

ב-(8), בעל הקניין הדאטיבי הוא כינוי גוף, ויכול על כן להניב קרי של דאטיב אתי (ראו פרק 1.1, (א5)).

(8) כל הזמן מהבהב לי המסך.

(http://hwzone.co.il/community/index.php?topic_71123.0)

(גפטר 2014, (13))

גם בדוגמה (9), בעל הקניין הוא כינוי גוף, שיכול להניב קרי של דאטיב אתי. מעבר לכך, העצם המשוויך הוא שם עצם בלתי ניתן להזרה (עיניים). כפי שצויין בפרק 1.1 (ב6), שמות עצם בלתי ניתנים להזרה מאפשרים בעל קניין דאטיבי ללא תלות בסוג הפועל.

(9) פתאום העיניים נצצו לה.

(www.gogay.co.il/sipurim/Story.asp?id_6079)

(גפטר 2014, (15))

דוגמא (10) כוללת גם היא שם עצם בלתי ניתן להזרה. שעון ביולוגי הוא ביטוי אידיומטי שמביע מנגנון פנימי של הגוף, שהוא מן הסתם בלתי ניתן להעברה, ממש כמו שמות עצם אחרים שאינם ניתנים להזרה.

(10) השעון הביולוגי מתקתק גם לגברים.

(<http://ynet.co.il/articles/10,7340,L-3164626,00.html>)

(גפטר 2014, (14))

ב-(11), ניתן שוב להתייחס לעצם המשוויך כבלתי ניתן להזרה. בהשראת Haiman (1983) ו-Haspelmath (2008) נאפיין שייכות בלתי ניתנת להזרה על פי התבחינים הבאים: א. ככל שעצם (טלפון נייד במקרה זה) נתפס כבלתי נפרד מאדם, עצם שמצופה שיהיה תמיד על בעליו או בהישג ידו, כך הוא נתפס יותר כבלתי ניתן להזרה. ב. ככל שתדירות הופעתו של שם עצם במבנה שייכות גדולה יותר, כך הוא נתפס כבלתי ניתן להזרה. על פי שני גורמים אלו, טלפונים ניידים ניתנים לניתוח כשמות עצם בלתי ניתנים להזרה.⁵

⁵ דוגמאות (8) ו-(11) כוללות סדר "רכיב-פועל-נושא" המתאפשר ללא תלות בסוג פועל, כפי שמוזכר בהערה 2. הרכיבים התחיליים בדוגמאות אלו הם "כל הזמן" ו-"בפגישה הרביעית", בהתאמה.

(11) בפגישה הרביעית צלצל לחיים הפלאפון.

(www.tapuz.co.il/blog/ViewEntry.asp?EntryId=1154107&passok=yes)

(גפטר 2014, (12))

אם כך, ההשערה היא שככל שהעצם המשוויך נתפס פחות כבלתי ניתן להזרה, כן דוגמה עם פועל כמו "צלצל" תהיה פחות קבילה. נראה שכך המצב: ב-(12א), העצם המשוויך הוא פעמון, ולא טלפון נייד, ואכן הדאטיב, במידה שהוא קביל, אינו מתפרש כבעל קניין אלא כמושא עקיף, הווה אומר, צלצול הפעמון מכוון כלפי חיים, ממש כפי שב-(12ב) הצלצול מופנה לתושבי העיר.

(12) א. הפעמון צלצל לחיים.

ב. הפעמון צלצל לתושבי העיר.

כעת נפנה לדרון בניסוי של (Gaftner 2014).

1.2.1. הניסוי של גפטר

על מנת לבחון את הצעת הבולטות (7), ולצידה את הכללת האנאקוזטיביות ביחס למבנה הש"ד, גפטר הריץ שאלון שבחן את הקבילות של 39 משפטים עם מבנה ש"ד, בהשתתפות 41 דוברי עברית ילידיים. כל המשפטים כללו שתי פסוקיות: הפסוקית הראשונה הכילה את הש"ד, והשנייה הבהירה את נסיבות האירוע. סדר המילים היה סדר נושא-פועל. בנוסף, לא נעשה שימוש בש"ד עם כינוי גוף על מנת להימנע מקרי של דאטיב אתי.

הצירופים המשוויכים השתנו מבחינת יידוע (מיודע או לא מיודע) ומספר (יחיד או רבים). בעל הקניין היה מיודע ויחיד בכל המשפטים. בני אדם (ולא בעלי חיים) שימשו כבעלי קניין. שלושה הרכבים שונים נבחנו ביחס לחיות: בעל קניין חי ועצם משוויך דומם (13א); בעל קניין חי ועצם משוויך חי (13ב); בעל קניין דומם ועצם משוויך דומם (13ג). הקונפיגורציה הרביעית, כלומר, בעל קניין דומם ועצם משוויך חי, לא נבדקה עקב סבירותה הנמוכה. הפעלים העומדים כללו 8 פעלים אנאקוזטיביים ו-6 פעלים אנארגטיביים. ארבעה פעלים המאפשרים הן נושא חי והן נושא דומם, (כמו למשל, "נפל"), הופיעו עם שני סוגי הנושאים. עשרת הפעלים האחרים הופיעו או עם נושא דומם (למשל "חרק") או עם נושא חי (למשל, "פיהק").

(13) א. המצבר נהרס לדרן. (גפטר 2014, (16א)).

ב. שני בנים מתו לשולה במלחמה. (גפטר 2014 (17)).

ג. המצבר נהרס לאוטו. (גפטר 2014, (16ב)).

בניסוי נמצא אפקט עיקרי לחיות, גם עבור בעל הקניין וגם עבור העצם המשוויך, בכיוונים מנוגדים: בעל קניין אנושי שיפר את דירוגי הקבילות של המשפט, בעוד שנושא (צירוף משוויך) חי הוריד את קבילותם. אפקט חלש יותר אבל עדיין מובהק נמצא גם עבור יידוע, כך שנושא (הצירוף המשוויך) מיודע דרדר את דירוגי הקבילות של המשפטים. לא נמצא אפקט עיקרי לסוג הפועל (אנאקוזטיבי או אנארגטיבי).

גפטר מסיק שבולטות על סאקלות חיות ויידוע משפרות את קבילותו של מבנה הש"ד. בד בבד, הוא אינו שולל לחלוטין את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות. ייתכן, הוא מוסיף, שהקשר בין אנאקוזטיביות למבנה הש"ד הוא רק תוצר לוואי של התכונות הסמנטיות של קבוצות הפעלים השונות.

בהינתן שהמחקר של גפטר לא עוצב לבחון ישירות את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה הש"ד, חומרי הניסוי לא נבנו בהקפדה כדי לבדוק גורם זה, ולא נעשו מאמצים למזער את ההבדלים בין משפטים עם שני סוגי הפעלים. ייתכן, אם כך, שההבדלים האלו היו גורמים מתערבים שמיסכו את ההבדל בין שני סוגי הפעלים ביחס למבנה הש"ד. לפיכך, הרצנו סדרת ניסויים שנועדו לבחון רק את הרלוונטיות וההשפעה של אנאקוזטיביות.

1.3. המחקר הנוכחי

מטרת המחקר היתה לבחון אם סוג הפועל – אנאקוזטיבי לעומת אנארגטיבי – משפיע על קבילותו של מבנה הש"ד. כדי לענות על שאלה זאת, ערכנו סדרת ניסויי דירוגי טבעיות, שבהם ניטרלנו השפעות אפשריות של גורמים מתערבים, כלומר, השפעות של חיות, יידוע, סוג שייכות, בחירה לקסיקלית וסבירות. לצורך בניית משפטי המטרה, סווגו כאנאקוזטיביים פעלים המביעים שינוי סקאלרי (Levin & Rappaport, 1995; Potashnik, 2014) ואחרים) בעלי מקבילה יוצאת הכוללת (בנוסף לתפקיד הפנימי) תפקיד "גורם" (Haspelmath, 1991; Reinhart, 2002), כלומר, תפקיד המוענק לארגומנט שמצבו המנטלי אינו רלוונטי לאירוע המובע, להבדיל מתפקיד הפועל (Agent). פעלים אנארגטיביים כללו פעלים עומדים שהמצב המנטלי של הארגומנט שלהם רלוונטי לאירוע המובע.

כל ניסוי כלל זוגות משפטים. המשפטים בכל צמד ניסויי היו משפטי חיווי שהביעו שייכות הניתנת להזרה; זהים מבחינת סדר המילים – נושא (הצירוף המשוייך), לאחריו פועל ולבסוף בעל קניין דאטיבי – וכן מבחינת הערכים הלקסיקליים, מלבד הפועל, שהיה אנאקוזטיבי במשפט אחד ואנארגטיבי באחר באותו בניין במידה רבה.⁶ היות שבעל הקניין והנושא היו זהים בכל צמד, לא היו הבדלי בולטות על סקאלת היידוע והחיות בין המשפטים. אם כך, הצעתו של גפטר ב-(6) מנבאת שלא יהיה הבדל בדירוגי הטבעיות בין המשפטים בכל צמד, כלומר, הם ידורגו באופן דומה ללא תלות בסוג הפועל. לעומת זאת, אם אנאקוזטיביות רלוונטית, כפי שהוצע על ידי Borer & Grodzinsky (1986), נצפה להבדל: משפטים עם פועל אנאקוזטיבי ידורגו כטבעיים יותר באופן מובהק ממשפטים עם פועל אנארגטיבי.

ערכנו שלושה ניסויים כדי לבחון את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה הש"ד. ניסוי 1 בחן את מעמדם של מבני ש"ד עם פועל אנאקוזטיבי לעומת אלו עם פועל אנארגטיבי. ניסוי 2 בחן פעלים אנאקוזטיביים לעומת רפלקסיביים, שהנושא שלהם הוא ארגומנט חיצוני כמו הנושא של פעלים אנארגטיביים אחרים. לבסוף, ניסוי 3 בחן את קבילות המבנים עם פעלים אנארגטיביים מקבוצת פעלי האמישן (המכונים גם Theme Unergatives) בהשוואה למבנים עם פעלים אנאקוזטיביים.

⁶ איננו מנבאים שהבניין ישפיע על התוצאות, ובכל זאת הבניינים הותאמו כדי שהמשפטים יהיו זהים כמה שניתן, בהינתן גישות הגורסות שהבניין קובע רכיבי משמעות (Doron, 2003; Kastner, 2020).

2. ניסוי 1 : פעלים אנארגטיביים לעומת אנאקוזטיביים

בניסוי 1 בחנו את המעמד הדקדוקי של מבנה הש"ד במשפטים עם פועל אנאקוזטיבי לעומת אלו עם אנארגטיבי בעזרת שאלון דירוגי טבעיות. המשפטים בניסוי היו כולם משפטי חיווי בסדר מילים קנוני נושא-פועל.

2.1. שיטות

2.1.1. משתתפים

חמישים משתתפים לקחו חלק בניסוי 1 (גיל ממוצע: 24.94, טווח 18-52). הנבדקים היו דוברי עברית ילידיים. עשרים וארבעה מהמשתתפים קיבלו נקודות זכות אוניברסיטאיות על השתתפותם, וכל האחרים השתתפו בניסוי בהתנדבות.

2.1.2. חומרי הניסוי

הניסוי השווה בין מבני ש"ד עם פועל אנאקוזטיבי לאלו עם פועל אנארגטיבי. המשפטים היו משפטי חיווי בסדר מילים נושא פועל כך שכל משפט כלל נושא, פועל, ובעל קניין דאטיבי לקסיקלי. חומרי הניסוי כללו עשרה זוגות משפטים, שהאחד מהם עם פועל אנאקוזטיבי, והשני עם פועל אנארגטיבי, כמודגם ב-(14):

(14) דוגמה לצמד משפטים ניסויים עבור ניסוי 1

א. פועל אנארגטיבי:

הרובוט התמרד לתומר.

ב. פועל אנאקוזטיבי:

הרובוט התפוצץ לתומר.

על מנת לוודא שאין הבדל בסבירות המשפטים בכל צמד, הרצנו ניסוי מטרים. חומרי הניסוי המטרים היו זהים לאלו בניסוי עצמו, אבל מבנה הש"ד הוחלף במבנה שייכות עם "של", כפי שמודגם ב-(15). עשרים וארבעה משתתפים (שונים ממשתתפי הניסוי העיקרי) נתבקשו לדרג את הסבירות של כל משפט על סקאלה שנעה בין 1 "לא סביר בכלל" ל-7 "סביר מאוד".

(15) דוגמה לצמד משפטים בניסוי המטרים

א. פועל אנארגטיבי:

הרובוט של תומר התמרד.

ב. פועל אנאקוזטיבי:

הרובוט של תומר התפוצץ.

בניסוי המטרים, נמצא שאין הבדל מובהק בין התרחישים במשפטים עם הפעלים האנאקוזטיביים (ממוצע = 6.63) ואלו עם הפעלים האנארגטיביים (ממוצע = 6.43) ($t(9) = 0.74, p = .48$).

המשפטים בניסוי חולקו לשתי רשימות באמצעות ריבוע לטיני, כך שכל רשימה כללה חמישה משפטים מהתנאי האנארגטיבי (14א), וחמישה מהתנאי האנאקוזטיבי (14ב) מותאמים מבחינת הבניין, כך שכל משתתף ראה 10 משפטים ניסויים. כל רשימה כללה גם עשרה משפטים מסיחים ברמות דקדוקיות שונות, חלקם דקדוקיים (כגון 'הרכבת הגיעה לחיפה'), חלקם בלתי דקדוקיים ('הקוף בחיפזון טיפס'), והדקדוקיות של חלקם שונה בין דוברים שונים ('הקוף אינו יבוא' Siloni, 2022). המשפטים הוצגו בסדר אקראי לכל נבדק.

2.1.3. מהלך הניסוי

השאלונים נבנו בפלטפורמת Google Forms והופצו דרך מדיה חברתית. בתחילת השאלון נדרשו הנבדקים למלא פרטים ביוגרפיים והוצגו בפניהם הוראות הניסוי. ההנחיה הייתה לדרג את מידת הטבעיות של המשפטים שיופיעו, על סקאלה שנעה בין 1 "לא טבעי בכלל" ל-7 "טבעי מאוד". לאחר מכן הוצגה רשימת המשפטים בפני המשתתפים.

2.2. תוצאות

שיפוטי הטבעיות של הנבדקים נאספו ורוכזו לפי תנאי הניסוי, והממוצעים מוצגים בטבלה 1.

טבלה 1. דירוג ממוצע לזוגות המשפטים עבור ניסוי 1

אנאקוזטיבי		אנארגטיבי	
פועל	דירוג ממוצע	פועל	דירוג ממוצע
נשבר	5.60	נעמד	3.12
התמוטט	4.82	התיישב	2.56
התפוצץ	4.72	התמרד	3.69
התלכלך	3.68	התרוצץ	4.34
נרטב	3.64	נמנם	2.95
נפל	4.26	נחר	3.48
מת	4.20	קם	2.91
נשרף	3.86	נשכב	2.80
התפתח	5.00	התעטש	2.64
השתנה	4.84	התפרע	4.47
ממוצע (ס"ת)	4.46 (0.64)	ממוצע (ס"ת)	3.29 (0.68)

ניתן לראות כי בתשעה מתוך עשרה זוגות הפעלים, הדירוג הממוצע של המשפט עם הפועל האנאקוזטיבי היה גבוה יותר מזה של המשפט עם הפועל האנארגטיבי.⁷ במבדקי t דו-זנביים למדגמים מזווגים לפי נבדקים ולפי פריטים נמצא אפקט לסוג הפועל: משפטים עם פועל אנאקוזטיבי דורגו כטבעיים יותר באופן מובהק ממשפטים עם פועל אנארגטיבי, לפי נבדקים ($t(49) = 4.82, p < .001$) ולפי פריטים ($t(9) = 3.71, p = .005$).

⁷ תוצאה חריגה התקבלה בצמד המשפטים "הכלב התרוצץ לנעמה" ו-"הכלב התלכלך לנעמה". מבנה הש"ד עם הפועל האנארגטיבי "התרוצץ" קיבל דירוג גבוה יותר מאשר המשפט המזווג עם הפועל האנאקוזטיבי "התלכלך". נציין ש"התרוצץ" יכול להופיע עם משלים דאטיבי (למשל, 'הוא התרוצץ לכאן ולכאן'). הופעה תדירה יותר של "התרוצץ" מאשר של "התלכלך" עם צירוף דאטיבי עשויה להטות את דירוגי הטבעיות של מבנה הש"ד.

2.3 דיון ביניים

תוצאות ניסוי 1 מעניקות אישור לניבוי שהועלה כאן, כלומר, שפעלים אנאקוזטיביים ידורגו כטבעיים יותר במבנה הש"ד לעומת פעלים אנארגטיביים. התוצאות אינן תומכות בהשערתו של גפטר, על פיה ייתכן שאנאקוזטיביות אינה משחקת תפקיד בקבילותם של מבני ש"ד.

3. ניסוי 2 : פעלים רפלקסיביים לעומת אנאקוזטיביים

ניסוי 2 בחן את הטבעיות של מבנה הש"ד במשפטים עם פועל רפלקסיבי לעומת משפטים עם פועל אנאקוזטיבי. Reinhart & Siloni (2004, 2005) טוענות שהנושא של פעלים רפלקסיביים הוא ארגומנט חיצוני. אם כך, נצפה שיתנהגו כמו אנארגטיביים ולא כמו אנאקוזטיביים ביחס למבנה הש"ד. הפעלים הרפלקסיביים נבחרו על פי הסיווג אצל סילוני (2008) (נושא הפועל מתפרש הן כפועל והן כמושפע), בעוד שהאנאקוזטיביים נבחרו כפי שמוסבר בניסוי 1.

3.1 שיטה

3.1.1 המשתתפים בניסוי

שישים משתתפים לקחו חלק בניסוי 2 (גיל ממוצע: 24.29, טווח: 15-54). כל המשתתפים היו דוברי עברית ילידיים.

3.1.2 חומרי הניסוי

החומרים כללו עשרה זוגות משפטים, שבכל אחד מהם משפט מהתנאי הרפלקסיבי (16א), ומשפט מהתנאי האנאקוזטיבי (16ב), מותאמים במבחינת הבניין. המשפטים היו משפטי חיווי בסדר מילים נושא פועל כך שכל משפט כלל נושא (צירוף שמני), פועל, ובעל קניין דאטיבי לקסיקלי.

(16) דוגמה לצמד משפטים ניסויים עבור ניסוי 2

א. פועל רפלקסיבי:

הרובוט התחמש לנעמה.

ב. פועל אנאקוזטיבי:

הרובוט התמוטט לנעמה.

על מנת לוודא שאין הבדל בין סבירות התרחישים בכל צמד, ערכנו ניסוי מטרים. חומרי הניסוי המטרים היו זהים לאלו שבניסוי עצמו, אבל במבנה שייכות עם "של" במקום ש"ד, כפי שמודגם ב-(17). עשרים ושישה נבדקים (שונים מהמשתתפים בניסוי העיקרי) נתבקשו לדרג את הסבירות של כל משפט על סקאלה שנעה בין 1 "לא סביר בכלל" ל-7 "סביר מאוד".

(17) דוגמה לצמד משפטים לניסוי המטרים עבור ניסוי 2

א. פועל רפלקסיבי:

הרובוט של נעמה התחמש.

ב. פועל אנאקוזטיבי:

הרובוט של נעמה התמוטט.

בניסוי המטרים נמצא שאין הבדל מובהק בין התרחישים במשפטים עם הפעלים האנאקוזטיביים (ממוצע = 5.34) ואלו עם הפעלים הרפלקסיביים (ממוצע = 4.80) ($t(9) = 1.10, p = .30$).

המשפטים בניסוי חולקו לשתי רשימות באמצעות ריבוע לטיני, כך שכל משתתף ראה 10 משפטים ניסויים. כל רשימה כללה גם עשרה משפטים מסיחים ברמות טבעיות שונות, כמו אלו שבניסוי 1. המשפטים הוצגו בסדר אקראי לכל נבדק. מהלך הניסוי היה זהה למהלך ניסוי 1.

3.2. תוצאות

שיפוטי הטבעיות של הנבדקים נאספו ורוכזו לפי תנאי הניסוי, והממוצעים מוצגים בטבלה 2.

טבלה 2 דירוג ממוצע לזוגות המשפטים עבור ניסוי 2

אנאקוזטיבי	רפלקסיבי	דירוג ממוצע	דירוג ממוצע
פועל	פועל		
התעוור	התלקק	1.71	1.96
התייבש	התנקה	3.53	1.82
השתנה	התלבש	4.71	2.15
התכווץ	התמתח	3.62	2.14
התפתח	התרחץ	5.03	1.75
התמוטט	התחמש	4.28	2.00
השתבש	הצטייד	2.92	2.53
התפרק	התקשט	5.34	2.39
התרסק	התמקם	2.71	2.56
התעלף	התגרד	4.34	1.64
ממוצע (ס"ת)	ממוצע (ס"ת)	4.44 (0.62)	2.10 (0.32)

ניתן לראות כי בתשעה מתוך עשרה זוגות הפעלים, הדירוג הממוצע של המשפט עם הפועל האנאקוזטיבי היה גבוה יותר מזה של המשפט עם הפועל הרפלקסיבי.⁸ במבדקי t דו-זנביים למדגמים מזווגים לפי נבדקים ולפי פריטים, נמצא

⁸ צמד המשפטים "הכלב התעוור לניצן" ו-"הכלב התלקק לניצן" הפגין תוצאה חריגה: מבנה הש"ד עם הפועל האנאקוזטיבי "התעוור" דורג כפחות טבעי מאשר המבנה עם הפועל הרפלקסיבי "התלקק". ייתכן שהתוצאה החריגה נובעת מהנסיבות שתוארו במשפט (התעוורתו של הכלב), שהן שליליות. עם זאת, לא נראתה השפעה דומה בניסוי המטרים. על פי התבחינים (פרק 3.1) הפועל אנאקוזטיבי; אין לנו הסבר לדירוג הנמוך שקיבל. כדי לבדוק את מעמדו של "התעוור" (ופעלים שתוצאתם היתה חריגה בניסויים 1 ו-3), בכוונתנו להריץ ניסוי הבדוק את התנהגותם ביחס למבדק סדר פועל-נושא (ר' פרק 1).

אפקט לסוג פועל: משפטים עם פועל אנאקוזטיבי דורגו כטבעיים יותר באופן מובהק ממשפטים עם פועל רפלקסיבי לפי נבדקים ($t(59) = 9.60, p < .001$) ולפי פריטים ($t(9) = 4.36, p = .002$).

3.3. דיון ביניים

תוצאות ניסוי 2 מגלות שוב את ההשפעה שיש לסוג הפועל על הטבעיות של מבנה הש"ד. מבני ש"ד עם פועל אנאקוזטיבי דורגו כטבעיים יותר באופן מובהק ממבנים אלו עם פועל רפלקסיבי. כפי שצוין לעיל, פעלים רפלקסיביים הם אנארגטיביים שכן הנושא שלהם הוא ארגומנט חיצוני (Reinhart & Siloni, 2004, 2005). אם כך, העובדה שקיבלו דירוג נמוך יותר באופן מובהק מאשר האנאקוזטיביים מחזקת את הטענה שאנאקוזטיביות היא אכן גורם רלוונטי למבנה הש"ד.

4. ניסוי 3: פעלים מקבוצת האמישן לעומת פעלים אנאקוזטיביים

ניסוי 3 השווה בין הטבעיות של מבנה הש"ד עם פעלים אנאקוזטיביים לעומת מבני הש"ד עם פעלים אנארגטיביים מקבוצת האמישן. על פי Reinhart (2002), הנושא של פעלי האמישן הוא מושפע (כלומר, אינו גורם לאירוע המובע ומצבו המנטלי אינו רלוונטי לאירוע). על פי Potashnik (2012), התפקיד המוענק לנושא שלהם כולל רכיב של גרימה. מכל מקום, פעלי אמישן הם פעלים אנארגטיביים (Levin & Rapaport-Hovav, 1995; Horvath & Siloni, 2016) ועל כן, מעניין להשוות את התנהגותם במבדק הש"ד לזו של פעלים אנאקוזטיביים. לצורך הניסוי, פעלי האמישן נבחרו על פי הסיווג של Levin & Rapaport-Hovav (1995).

4.1. שיטה

4.1.1. המשתתפים בניסוי

חמישים ושבעה משתתפים ביצעו את ניסוי 3 (גיל ממוצע: 31.63, טווח: 17-65). כל המשתתפים היו דוברי עברית ילידיים.

4.1.2. חומרי הניסוי

בניסוי 3 חומרי הניסוי כללו רק שמונה זוגות משפטים, שכן קבוצת פעלי האמישן היא קטנה. חומרי הניסוי נבנו כמו בניסויים הקודמים, כך שכל זוג משפטים כלל משפט אחד עם פועל אנארגטיבי מקבוצת האמישן (18א) ומשפט אחד עם פועל אנאקוזטיבי (18ב). בגלל דלות קבוצת פעלי האמישן, רק שלושה זוגות הותאמו מבחינת הבניין.

(18) דוגמה לצמד משפטים ניסויים עבור ניסוי 3

א. פועל אנארגטיבי מקבוצת האמישן:

העיתון רשרש לדפנה.

ב. פועל אנאקוזטיבי:

העיתון נרטב לדפנה.

על מנת לוודא שאין הבדל בין סבירות התרחישים בכל צמד, ערכנו ניסוי מטרים. חומרי הניסוי המטרים היו זהים לאלו שבניסוי עצמו, אבל עם מבנה שייכות עם "של" במקום ש"ד, כפי שמודגם ב-(19). עשרים ואחד נבדקים (שונים מאלו בניסוי העיקרי) נתבקשו לדרג את הסבירות של על סקאלה שנעה בין 1 "לא סביר בכלל" ל-7 "סביר מאוד".

(19) דוגמה לצמד משפטים לניסוי המטרים עבור ניסוי 2

א. פועל אנארגטיבי מקבוצת האמישן:

העיתון של דפנה רשרש.

ב. פועל אנאקוטיבי:

העיתון של דפנה נרטב.

בניסוי המטרים, נמצא שאין הבדל מובהק בין התרחישים במשפטים עם פעלים אנאקוטיביים (ממוצע = 6.18) ואלו עם פעלים מקבוצת האמישן (ממוצע = 5.64) ($t(7) = 1.61, p = .15$)

כמו בניסוי 1, המשפטים חולקו לשתי רשימות במבנה ריבוע לטיני. עקב הקושי להתאים נושאים לפעלי האמישן היתה חזרה על נושאים בין זוגות המשפטים. כדי למנוע מצב שבו נבדקים נחשפים פעמים לאותו שם עצם בעמדת נושא, הרשימות נבנו כך שכל רשימה הכילה או שלושה פעלים אנאקוטיביים וחמישה פעלים אנארגטיביים מקבוצת האמישן, או להיפך. כל רשימה כללה גם עשרה משפטים מסיחים ברמות טבעיות שונות, כמו אלו שבניסוי 1. סדר הצגת המשפטים היה אקראי עבור כל נבדק. מהלך הניסוי היה זהה למהלך ניסוי 1.

4.2. תוצאות

שיפוטי הדקדוקיות של הנבדקים נאספו ורוכזו לפי תנאי הניסוי, והממוצעים מוצגים בטבלה 3.

טבלה 3 דירוג ממוצע לזוגות המשפטים עבור ניסוי 3

אנאקוטיבי		אנארגטיבי	
פועל	דירוג ממוצע	פועל	דירוג ממוצע
טבע	4.46	חרק	4.61
נמס	5.41	זהר	4.61
נפל	5.80	נצץ	4.42
התפרק	6.11	נצנץ	5.00
נשפך	6.32	ביעבע	5.03
התלכלך	4.84	הבהב	5.35
התפוצץ	5.41	קרקש	3.69
נרטב	6.06	רשרש	4.84
ממוצע (ס"ת)	5.55 (0.65)	ממוצע (ס"ת)	4.69 (0.5)

ניתן לראות כי בשישה מתוך שמונה זוגות הפעלים, הדירוג הממוצע של המשפט עם הפועל האנאקוטיבי היה גבוה יותר מזה של המשפט עם הפועל האנארגטיבי.⁹ במבדקי t דו-זנביים למדגמים מזווגים לפי נבדקים ולפי פריטים,

⁹ שני זוגות משפטים קיבלו תוצאות חריגות. בצמד המשפטים עם "הבהב" ו-"התלכלך", "הבהב" דורג גבוה יותר למרות היותו אנארגטיבי. כמו הפועל "התרוצץ" בניסוי 1, "הבהב" יכול להופיע עם ארגומנט דאטיבי בתור משלים (למשל, 'דן הבהב ליי'), כך שבאופן דומה ייתכן

נמצא אפקט לסוג פועל: משפטים עם פועל אנאקוזטיבי דורגו כטבעיים יותר באופן מובהק ממשפטים עם פועל אמישן לפי נבדקים ($t(56) = 5.09, p < .001$) ולפי פריטים, ($t(7) = 3.10, p = .017$).

4.3. דיון ביניים

תוצאות ניסוי 3 דומות לאלו של ניסויים 1 ו-2: שוב מבנה הש"ד דורג כטבעי פחות במשפטים עם פועל אנארגטיבי (פועל אמישן) לעומת משפטים עם פועל אנאקוזטיבי. היות שנושא פעלי האמישן הוא ארגומנט חיצוני, תוצאה זאת אינה מפתיעה.

5. דיון כללי

מטרת המחקר שלנו היה לבחון את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה הש"ד בעברית. המחקר כלל סדרה של שלושה ניסויי דירוגי טבעיות. הניסויים השוו פעלים אנאקוזטיביים לפעלים אנארגטיביים, לפעלים רפלקסיביים, שמבנם התחבירי אנארגטיבי, ולפועלי אמישן, שגם מבנם אנארגטיבי. החומרים בכל שלושת הניסויים כללו זוגות משפטים. המשפטים בכל צמד ניסויי היו משפטי חיווי זהים מבחינת סדר המילים, בעל הקניין, והנושא (הצירוף המשווייך), וההבדל היחיד בין המשפטים היה הפועל (אנאקוזטיבי או אנארגטיבי). כל הניסויים הניבו תוצאות מובהקות סטטיסטית, כך שמבנה הש"ד עם פעלים אנאקוזטיביים דורג כטבעי יותר באופן מובהק מאשר מבנה הש"ד עם הפעלים האנארגטיביים. התוצאות מעידות שסוג הפועל, אנאקוזטיבי או אנארגטיבי, משפיע על הטבעיות של מבנה הש"ד. הן מעידות לטענתנו, שמבנה הש"ד הוא דקדוקי עם פעלים אנאקוזטיביים, אבל לא עם פעלים אנארגטיביים. נרחיב על כך בפרק הבא.

5.1. שיפוטי טבעיות ודקדוקיות

לטענתנו, מבנה הש"ד דקדוקי עם פעלים אנאקוזטיביים, אבל לא עם פעלים אנארגטיביים. עם זאת, ההבדל בשיפוטי הטבעיות בין המבנים האנאקוזטיביים לבין המבנים האנארגטיביים, על אף שהוא מובהק, אינו גדול מבחינה מספרית. כיצד ניתן להסביר זאת?

גישה אחת, שהוצעה על ידי Almeida (2014), גורסת שלא ניתן לסווג משפטים כדקדוקיים או בלתי דקדוקיים, באופן בינארי. על פי גישה זו, דקדוקיות היא תכונה מדורגת (ר' גם דיון ב-Francis, 2021). אם נאמץ גישה כזו, ניתן לטעון שמבנה השייכות הדאטיבית הוא מעט דקדוקי יותר עם פעלים אנאקוזטיביים מאשר עם פעלים אנארגטיביים.

עם זאת, אנו נאמץ את הגישה של רוב התאוריות הבלשניות הסטנדרטיות, שלפיה דקדוקיות היא תכונה בינארית, כלומר מבנה תחבירי כלשהו הוא דקדוקי (מיוצר על-ידי הדקדוק), או לא (Keller, 2000). שיפוטי טבעיות, לעומת זאת, מדורגים על סקאלה. במצב זה, ייתכן שמבנה בלתי דקדוקי יישפט כטבעי באופן יחסי, ומבנה דקדוקי יישפט כבלתי טבעי באופן יחסי. ההנחה היא שזוהי תוצאה של גורמים חוץ-דקדוקיים כמו השפעות שית, תדירות, סבירות

שתדירות הופעת "הבהב" עם משלים דאטיבי שיפרה את דירוגי הטבעיות של מבנה הש"ד. בנוסף, מבנה הש"ד עם הפועל האנאקוזטיבי "טבע" קיבל דירוג גבוה פחות מאשר המבנה המזווג לו עם הפועל האנארגטיבי "חרק". "טבע" קיבל את הדירוג הנמוך ביותר מבין כל הפעלים האנאקוזטיביים. אין לנו הסבר לתוצאה הזאת. ראו גם הערה 8.

סמנטית, אילו צי עיבוד, וכו' (Keller, 2000; Sorace & Keller, 2005; Sprouse, 2007). כך למשל, משפט דקדוקי יכול לקבל בניסוי כלשהו דירוג ממוצע של 6 מתוך 7; ומשפט דקדוקי אחר שהוא ארוך יותר, בעל מבנה תחבירי מורכב יותר, מכיל מלים נדירות יותר, או מתאר סיטואציה פחות סבירה בעולם, יכול לקבל באותו ניסוי דירוג ממוצע של 3 מתוך 7. לדירוג האבסולוטי של מבנה כלשהו אין משמעות רבה, אם כך. אך ניתן ללמוד על הדקדוקיות של מבנה על סמך דירוג הטבעיות שלו, אם לוקחים בחשבון גורמים אחרים שמשפיעים על טבעיות כגון מורכבות, סבירות, וכו'.

בניסויים שלנו ההבדלים בדירוגי הטבעיות בין המשפטים עם הפעלים האנאקוזטיביים למשפטים עם הפעלים האנארגטיביים יצאו מובהקים. מכיוון שהמשפטים לא נבדלו זה מזה בגורמים השונים המשפיעים על טבעיות – אורך, מורכבות, סבירות, וכו' – ההבדל בטבעיות יכול לשקף רק הבדל בדקדוקיות.

עם זאת, ראוי לציין שלמרות שההבדל בין המשפטים שעל פי השערתנו הם דקדוקיים לבין אלו שאינם היה מובהק, הוא לא היה מאוד גדול מספרית. עמדתנו היא שמשפטי הש"ד בעברית עם פעלים אנארגטיביים (שעל פי השערתנו הם בלתי דקדוקיים), ככל הנראה לא קיבלו דירוגים נמוכים יותר עקב דמיונם למבנים דקדוקיים אחרים ובעיקר, למבנים עם דאטיב אתי (כמו ב-5א)) ודאטיב רפלקסיבי (כמו ב-5ב)), כמו גם מבני שייכות שאינה ניתנת להזרה (כמו ב-6ב), (9 ו-10)). הדקדוקיות של מבנים דומים אלו עשויה "לשפר" את תפיסת הטבעיות של מבנה ש"ד עם פעלים אנארגטיביים. ועדיין, מבני ש"ד עם פעלים אנארגטיביים דורגו כפחות טבעיים באופן מובהק מאשר מבני ש"ד עם פעלים אנאקוזטיביים, ואפשר לייחס הבדל זה להבדל במעמד הדקדוקי בלבד, שכן שלטנו בגורמים המתערבים האפשריים האחרים.

לפיכך, שאלוני הטבעיות שעיצבנו, שלוקחים בחשבון ומנטרלים גורמים מתערבים שונים (חיות, יידוע, ניתנות להזרה, סבירות סמנטית), הם יעילים על מנת לבדוק את המעמד האנארגטיבי (או אנאקוזטיבי) של קבוצת פעלים לכידה (למשל קבוצת הפעלים ההדדיים). הצפי שלנו הוא שיתקבל הבדל מובהק בטבעיות אם המעמד של הקבוצות שונה, והבדל בלתי מובהק כאשר המעמד אינו שונה.

נציין לבסוף שדקדוקיות דיכוטומית היא לא הנחה הכרחית עבור המחקר שלנו. גם אם מתייחסים לדקדוקיות כסקאלה, כל עוד לוקחים בחשבון את המגבלות על המבדק, יש הבדלים מובהקים ברמת הדקדוקיות בין קבוצות הפעלים, ומכאן שניתן להשתמש במבנה הש"ד כמבדק.

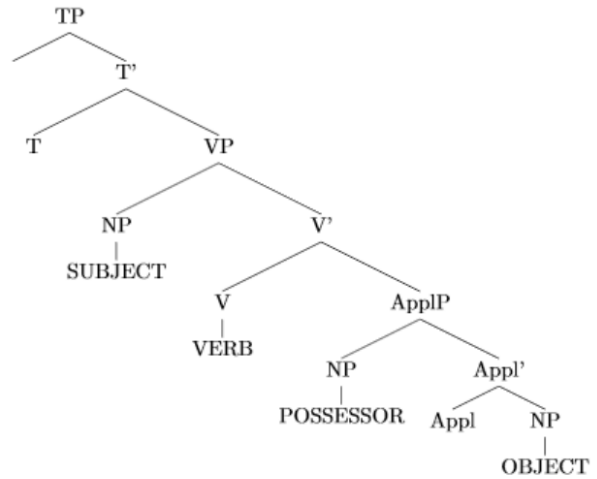
5.2. מבנה הש"ד והיפותזת האנאקוזטיביות

בעקבות (Borer & Grodzinsky (1986), הצעתנו היא שמבנה הש"ד אפשרי רק עם פעלים עומדים אנאקוזטיביים, שכן קרי השייכות מתאפשר רק כשהצירוף הדאטיבי עושה סי-קומנד לצירוף המשווייך או לעקב שלו, כפי שמוגדר ב-20):

(20) צירוף דאטיבי מאפשר קרי שייכות רק כשהצירוף הדאטיבי עושה סי-קומנד לצירוף המשווייך או לעקב שלו.

לצורך המחשה, נניח שבעל הקניין הדאטיבי בעברית משובץ במבנה דרך ראש אפליקטיבי (Pykkänen, 2008), כפי שמוגדר ב-21):

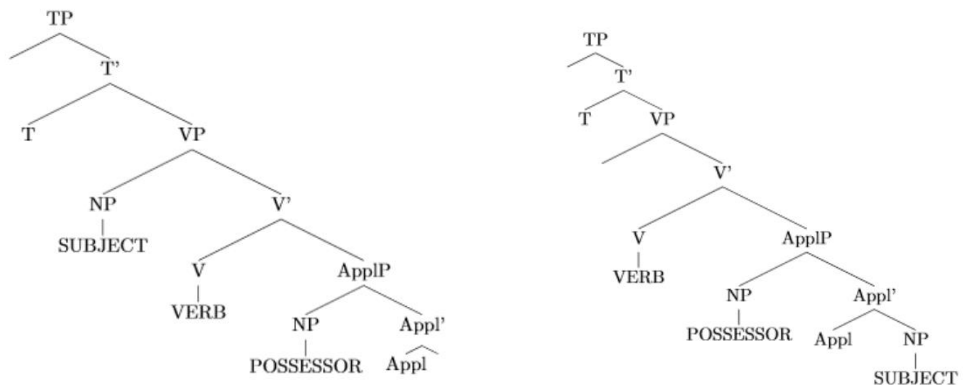
(21) מבנה הש"ד בפעלים יוצאים

כפי שניתן לראות ב-(21), בעל הקניין (POSSESSOR) במבנה הזה עושה סי-קומנד למושא (OBJECT), אבל לא לנושא (SUBJECT) של הפועל (VERB), שהוא ארגומנט חיצוני, שמתבין גבוה יותר במבנה (עמדתו המדוייקת אינה רלוונטית כאן).

הנושא של פעלים אנאקוזטיביים משובץ במבנה בעמדת המשלים לפועל (22א), ואילו הנושא של פעלים אנארגטיביים, בהיותו ארגומנט חיצוני, משובץ בעמדה גבוהה יותר (22ב):

(22) מבנה הש"ד הפעלים אנאקוזטיביים לעומת אנארגטיביים

ב.

א.

ב-(22א) הצירוף הדאטיבי עושה סי-קומנד לנושא ועל כן מתקבל קרי השייכות. בניגוד לכך, ב-(22ב), הנושא משתלב בעמדה גבוהה יותר שאינה תחת סי-קומנד של הצירוף הדאטיבי, לכן קרי השייכות אינו אפשרי.

Linzen (2014) מציע הסבר חלופי לתפוצת מבנה הש"ד במונחים של מושפעות (affectedness) (Anderson, 2006). בפרק 1 הזכרנו את הטענה שההבדל בין מבנה שייכות עם 'של' לבין מבנה הש"ד קשור למושפעות. Landau

(1999), (1982) Berman ו-(2014) Linzen טוענים שבעל קניין דאטיבי נתפס כמושפע יותר מהארוע המובע במשפט מאשר בעל קניין המופיע עם 'של'. על בסיס חיפושים בקורפוס ישראבלוג (Linzen, 2010), לינזן מציע שהיבטים של מושפעות, כמו נגישות ההקשר, תיזות, וניתנות להזרה עשויים להיות במקדל ההבדל בין הטבעיות של מבנה הש"ד עם פעלים אנאקוזטיביים לעומת אנארגטיביים. ואולם, מחקר של לינזן כולל גם כינויי גוף דאטיביים כך שהוא אינו מבחין בין ש"ד לדאטיב האתי. יתר על כן, הניסויים שערכנו שלטו בהשפעת תיזות, יידוע, וניתנות להזרה, כמו גם בהיבטים של נגישות ההקשר,¹⁰ ועדיין הניבו הבדל מובהק בין פעלים אנאקוזטיביים לאנארגטיביים.

6. מסקנות

במאמר זה בחנו את הרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה השייכות הדאטיבית (ש"ד) בעברית. על מנת לעשות זאת ערכנו שלושה ניסויים שבדקו את מבנה הש"ד במשפטים עם פעלים אנאקוזטיביים לעומת משפטים עם פעלים אנארגטיביים. בחנו צמדי משפטים שנבדלו רק בסוג הפועל (אנאקוזטיבי או אנארגטיבי). בכל שלושת הניסויים מבנה הש"ד עם פעלים אנאקוזטיביים נמצא טבעי יותר באופן מובהק מאשר מבנה הש"ד עם פעלים אנארגטיביים, לרבות פעלים רפלקסיביים ופועלי אמישן. לטענתנו, מתוצאות אלו ניתן להסיק שמבנה הש"ד דקדוקי עם פעלים עומדים רק אם הנושא שלהם משובץ בתוך הצירוף הפעלי, בעמדת המשלים. אימצנו הכללה במונחי סי-קומנד: בעל הקניין הדאטיבי חייב לעשות סי-קומנד לצירוף המשוויך לו או לעקב שלו (Borer & Grodzinsky, 1986). המאמר מספק עדות ישירה לרלוונטיות של אנאקוזטיביות למבנה הש"ד, ומסיר, כך נראה, את הספק שהוטל בהכללת האנאקוזטיביות.

מקורות

סילוני, ט. (2008). על בניין התפעל. בתוך ג. חטב (עורכת) *כלשנות עברית תאורטית*. מאגנס.

- Almeida, D. (2014). Subliminal wh-islands in Brazilian Portuguese and the consequences for syntactic theory. *Revista da ABRALIN*, 13(2), 55-93.
- Anderson, M. (2006). Affectedness. In M. Everaert & H. van Riemsdijk (Eds.), *The Blackwell companion to syntax* (pp. 121-141). Wiley.
- Berman, R. A. (1982). Verb-pattern alternation: The interface of morphology, syntax, and semantics in Hebrew child language. *Journal of Child Language*, 9 (1), 169-191.
- Borer, H., & Grodzinsky, Y. (1986). Syntactic cliticization and lexical cliticization: The case of Hebrew dative clitics. In H. Borer (Ed.), *The syntax of pronominal clitics* (pp. 175-217). Brill.
- Borer, H. (1995). The ups and downs of Hebrew verb movement. *Natural Language & Linguistic Theory*, 13(3), 527-606.
- Brandel, N., & Siloni, T. (to appear). Argument structure alternations in Hebrew: An overview. In C. H. Reintges & S. Bendjaballah (Eds.), *Oxford guide to Afroasiatic languages*. Oxford University Press.
- Burzio, L. (1986). *Italian syntax: A Government-Binding Approach*. Reidel/Springer.

¹⁰ נגישות ההקשר (Context Salience) מוגדרת על ידי (Linzen (2010) באמצעות סקאלה: כינוי גוף בגוף ראשון < כינויי גוף בגוף שני ושלישי < חי < דומם (בעקבות (Haspelmath, 1998). הניסוי שלנו לא כלל כינויי גוף ושלט בהיות.

- Doron, E., (2003). agency and voice: the semantics of the semitic templates. *Natural Language Semantics*, 11, 1-67.
- Francis, E. (2021). *Gradient acceptability and linguistic theory*. Oxford University Press.
- Gafter, R. J. (2014). The distribution of the Hebrew possessive dative construction: Guided by unaccusativity or prominence?. *Linguistic Inquiry*, 45(3), 482-500.
- Haiman, J. (1983). Iconic and economic motivation. *Language*, 59(4),781-819.
- Haspelmath, M. (1991). On the question of deep ergativity: The evidence from Lezgian. *Papiere zur Linguistik*, 44(45), 5-27.
- Haspelmath, M. (2008). *Alienable vs. inalienable possessive constructions*. Paper presented at Leipzig Spring School on Linguistic Diversity. Leipzig, Germany.
- Horvath, J., & Siloni, T. (2016). The thematic phase and the architecture of grammar. In M. Everaert, M. Marelj & E. Reuland (Eds.), *Concepts, syntax and their interface*, (pp. 129-174). MIT Press.
- Kastner, I. (2020). *Voice at the interfaces: The syntax, semantics, and morphology of the Hebrew verb*. Language Science Press. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3865067>
- Keller, F. (2000). *Gradience in grammar: Experimental and computational aspects of degrees of grammaticality* (Doctoral dissertation). University of Edinburgh.
- Kim, D. J., & Siloni, T. (2020). The dative dispositional construction in Russian. *Linguistic Inquiry*, 51(2), 237-279.
- Landau, I. (1999). Possessor raising and the structure of VP. *Lingua*, 107(1-2), 1-37.
- Levin, B., & Rapaport Hovav, M. (1995). *Unaccusativity: At the syntax-lexical semantics interface*. MIT press.
- Linzen, Tal. (2010). *Hebrew statistical linguistics using a morphologically analyzed blog corpus*. Paper presented at the Israeli Seminar on Computational Linguistics 2010, Tel Aviv, Israel.
- Linzen, T. (2014). Parallels between cross-linguistic and language-internal variation in Hebrew possessive constructions. *Linguistics*, 52(3), 759-792.
- Meltzer-Asscher, A. & Siloni T. (2012). *Unaccusativity*. In *Hebrew encyclopedia of Hebrew language and linguistics online*. Brill.
- Mishani-Uval, Y., & Siloni, T. (2017). Ditransitive idioms in Hebrew. *Natural Language & Linguistic Theory*, 35 (3), 715-749.
- Perlmutter, D. M. (1978, September). Impersonal passives and the unaccusative hypothesis. *Annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 4, 157-190.
- Potashnik, J. (2012). Emission verbs. In M. Everaert, M. Marelj, T. Siloni (Eds.), *The theta system: Argument structure at the interface* (pp. 251-278). Oxford University Press.
- Potashnik, J. (2014). *Scalarity and unaccusativity at the lexicon-syntax interface* (Doctoral dissertation). Tel-Aviv University.
- Pylkkänen, L. (2008). *Introducing arguments*. MIT press.
- Rapaport Hovav, M., & Levin, B. (2008). The English dative alternation: The case for verb sensitivity. *Journal of Linguistics*, 44(1), 129-167.
- Reinhart, T. (2002). The theta system: An overview. *Theoretical Linguistics*, 28, 229–290.

- Reinhart, T., & Siloni, T. (2004). Against the unaccusative analysis of reflexives. In A. Alexiadou, E. Anagnostopoulou, M. Everaert (Eds.), *The unaccusativity puzzle: Explorations of the syntax-lexicon interface* (pp. 159-180). Oxford University Press.
- Reinhart, T., & Siloni, T. (2005). The lexicon-syntax parameter: Reflexivization and other arity operations. *Linguistic Inquiry*, 36(3), 389-436.
- Shlonsky, U., & Doron, E. (1992). Verb second in Hebrew. In D. Bates (Ed.), *The proceedings of the tenth West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 431-446). Center for the Study of Language and Information.
- Siloni, T. (2008). The syntax of reciprocal verbs: An overview. In E. König & V. Gast (Eds.), *Reciprocals and reflexives* (pp. 451-498). De Gruyter.
- Siloni, T. (2012). Reciprocal verbs and symmetry. *Natural Language & Linguistic Theory*, 30(1), 261-320.
- Siloni, T. (2022). *Syntactic variation in contemporary Hebrew: From participial to tensed relatives*. Ms., Tel Aviv University.
- Sorace, A. (2000). Gradients in auxiliary selection with intransitive verbs. *Language*, 76(4) 859-890.
- Sorace, A. (2004). Native language attrition and developmental instability at the syntax-discourse interface: Data, interpretations and methods. *Bilingualism: Language and Cognition*, 7(2), 143-145.
- Sorace, A., & Keller, F. (2005). Gradience in linguistic data. *Lingua*, 115(11), 1497-1524.
- Sprouse, J. (2007). Continuous acceptability, categorical grammaticality, and experimental syntax. *Biolinguistics*, 1, 123-134.